

Загрози збереження пам'яток заповідника Херсонес Таврійський у 2014-2024 рр.

Марія Коваленко, студент^і (ORCID: 0009-0000-8644-7097)

Київський національний університет будівництва і архітектури, проспект Повітряних сил, 31, Київ, Україна, 03037

АНОТАЦІЯ

Представлено результати дослідження ситуації щодо знищення росіянами пам'ятки світового значення – городища та хори стародавнього міста Херсонес Таврійський на окупованому Кримському півострові.

Ключові слова заповідник Херсонес Таврійський, знищення пам'яток, дослідження, Північне Причорномор'я, окупація Криму, Новий Херсонес.

1. ВСТУП

Херсонес Таврійський – місто-держава, яку в V ст. до н.е. на північному узбережжі Чорного моря на Кримському півострові заснували греки-колоністи.

Херсонеське городище є єдиним у Північному Причорномор'ї цілісно збереженим зразком античного міста, яке існувало з V ст. до нашої ери до XIV ст. нашої ери. Тут збереглися залишки фортифікаційних споруд різних будівельних періодів, житлових кварталів, понад 50 церков, театру на 3000 осіб.

23 червня 2013 р. на 37-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Камбоджі Херсонес Таврійський і його околиці (хору) внесені до переліку світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Проте, після анексії Кримського півострова у 2014 р., ця культурна пам'ятка піддається широкомасштабному розграбуванню та знищенню Росією.

2. МЕТА

Робота створена задля привернення уваги до безкарного руйнування росіянами світової історичної пам'ятки. Очікуємо, що ця робота допоможе більшій кількості людей розуміти важливість збереження пам'яток культури і історії та створення міфів російської пропаганди.

3. УНІКАЛЬНІСТЬ ХЕРСОНЕСА ТА СТВОРЕННЯ МІФУ «ХЕРСОНЕС – КОЛИСКА ПРАВОСЛАВ'Я»

Херсонес Таврійський був важливим торговим, ремісничим і політичним центром. Територія півострова, що межувала зі стародавнім містом була його сільськогосподарською округою – хорою. Тут було збудовано укріплення, садиби, розмежовано земельні наділи.

Херсонес Таврійський – приклад планування міста античного архітектора Гіпподама, в основу якого покладена система поздовжніх і поперечних вулиць, які перетинаються одна з одною, утворюючи сітку з кварталів. Херсонес поділявся на чотири райони: Північно-Східний район перетинала Головна вулиця, яка тяглася через агору – громадський центр міста, де було знайдено почесні декрети тощо. В центральній частині Головної вулиці були відкриті залишки монетного двору та театр. У Південному районі, розкопали будівлю, що займала майже весь квартал і була пов'язана з херсонеським портом. У Північному – некрополь та житлові споруди. Західний район недостатньо

вивчено, але попередньо вважають, що там була житлова та громадська забудови (Рис.1).

Місто було форпостом Римської імперії у Північному Причорномор'ї, а з V ст. входило до складу Візантійської імперії, в якій християнство набуло статусу державної релігії. У 988 р. князь Володимир Великий захопив Херсонес і домігся рівноправного союзу з Візантією. Відбулося хрещення Київської Русі [2,3].

Дослідження стародавнього міста розпочали за часів російської імперії в 1827 р. Росіяни намагалися виділити саме християнську складову історії Херсонеса. На давніх руїнах поселили ченців. Це і стало початком двохсотрічного міфу про Херсонес як «колиску православ'я».

Коли Росія у 2014 р. анексувала Крим, вважали, що сакральному для росіян Херсонесу нічого не загрожує. Але це виявилось помилковим припущенням.

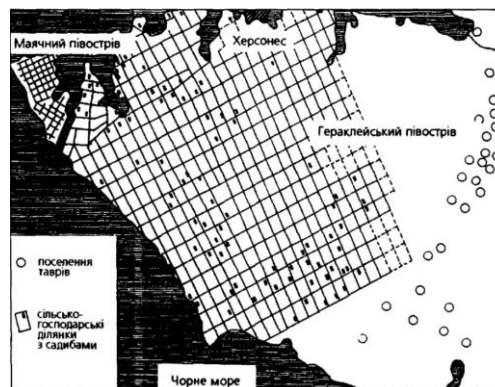

Рис. 1. Херсонес Таврійський та прилегла сільськогосподарська територія [1]

4. ЯК ОКУПАНТИ ВБИВАЮТЬ ПАМ'ЯТКИ ЗАПОВІДНИКА

До 2014 р. українська влада планувала відкрити на території заповідника Херсонес Таврійський археологічний парк за прикладом Остії Антики в Італії. Але окупанти зруйнували ці задуми України.

Загарбники вирішили перетворити історичну пам'ятку на розважальний об'єкт із парком, музеєм, театром, школою мистецтв та дитячим табором [4]. Парк на території заповідника росіяни назвали «Новий Херсонес».

Коли, у 2013 р., український Херсонес став спадщиною ЮНЕСКО, його городище, визначили охоронюваною територією, а землі навколо – буферною зоною. Згідно з

міжнародними нормами, будувати без погодження ЮНЕСКО на цій території заборонено [5,6]. Росіяни повністю проігнорували міжнародні норми й розпочали будівництво саме у буферній зоні. Руйнували археологічні об'єкти важкою будівельною технікою. Будували на залишках стародавнього храму, замських комплексів з керамічними майстернями, на території міського некрополя з унікальними могильно-меморіальними спорудами. Жалким прикладом руйнування пам'ятки є зведення сучасного амфітеатру на залишках старого (Рис. 2). На території унікального античного міста окупанти зводять локацію, завдання якої – укріплення міфу про «колиску православ'я».

Рис. 2. Сучасний театр на залишках унікальної римської цитаделі [7]

У 2024 р. окупаційна влада відновила діяльність монастиря у заповіднику. Усі споруди на території городища, в яких розміщалися музейні фонди Національного заповідника, віддали церкві.

Музей-заповідник Херсонес Таврійський окупанти продовжують розграбовувати. Вивезли стародавні вироби із золота, кістки, глини та інших матеріалів. Повністю проігнорували міжнародні норми про заборону переміщення культурних цінностей з окупованої території. Не приховуючи своїх злочинів, у російському Новгороді влаштували виставку «Золото Візантії» на якій представили артефакти з Херсонеса. Серед експонатів: фрески, мозаїки, розсипи смальти, церковне начиння колишніх херсонеських храмів, вироби із золота, бронзи, глини та інших матеріалів. Під благородною метою реставрації, росіяни планують вивезуть основну колекцію фонду заповідника Херсонесу в один із російських музеїв, попри те, що в херсонеському музеї працює лабораторія фонду Паккарда США.

Також Херсонес мав цінну наукову бібліотеку та бібліотеку монастиря Святого Володимира. Наразі достовірно невідомо, що з цією бібліотекою. Існує велика загроза, що її передали російській православній церкві.

Українська держава намагається врятувати пам'ятку. Звернулася до Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і Міжнародного Суду ООН в Гаазі з проханням надати захисту культурній пам'ятці України. Утім, судового прецеденту через втручання в об'єкт культурної спадщини чи незаконні археологічні розкопки досі не було. Дієвим способом порятунку пам'яток може стати об'єднання фахівців. Варто подумати над створенням аналогу Гарвардської групи, яка існувала під час Другої світової й виникла задля порятунку пам'яток культурної спадщини Європи. Об'єднавшись історики, археологи, бібліотекарі, художники змогли врятувати від Третього Рейху десятки тисяч експонатів.

5. ВИСНОВОК

Унікальне античне місто та його околиці – Херсонес Таврійський – після окупації знищують та розграбовують росіяни. Це матиме катастрофічні наслідки, адже разом із пам'ятками людство втрачає й безцінну інформацію про унікальне місто-державу.

Музейні колекції росіян, зокрема Ермітажу, поповнюються експонатами з Херсонеса. Росіяни у таких спосіб продовжують свою імперську практику – розграбовувати та вивозити цінності з окупованих територій та наповнювати ними власні колекції, підмінюючи при цьому історичні факти та переписуючи на свій лад історію.

Тому Україна повинна не припиняти звертатися в профільні міжнародні організації, аби зупинити ці злочини й привернути увагу світу до ставлення росіян до пам'яток світового значення. Також, дбати про завчасну евакуацію пам'яток культурної спадщини із зон бойових дій. А профільним фахівцям варто шукати способи для об'єднання спільних зусиль задля порятунку пам'ятки світового значення – Херсонеса Таврійського.

Список літератури

- [1] Крижицький С. Б., Зубар В. М., Русяєва А. С. Україна крізь віки: у 15-ти т. Київ: Альтернативи, 1998. Т. 2. 352 с.
- [2] Вус О. Оборонна доктрина Візантії у Північному Причорномор'ї: інженерний захист Таврики та Боспора в кінці IV – на початку VII ст. Львів: Тріада Плюс, 2010. 304 с.
- [3] Crimean Chersonesos: City, chora, museum, and environs / ed. by C. J. Coleman et al. Austin, Tex.: Institute of Classical Archaeology, The University of Texas at Austin, 2003. 231 p.
- [4] Круглий стіл «Пам'ятки Криму – сучасний стан культурної спадщини України». URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/kruglyj-stil-pam-yatky-krymu-suchasnyj-stan-kulturnoyi-spadshhyny-ukrainy/>.
- [5] Офіційний сайт Світової спадщини ЮНЕСКО. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ua>.
- [6] Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_089#Text.
- [7] Новий Херсонес. Як ця забудова стала улюбленим проектом Путіна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5gjkkyrx4o>

ⁱ Робота виконана під керівництвом д.і.н проф. Василя Деревінського